

İSMET İNÖNÜ'NÜN VEFATI VE YANKILARI**Süleyman ÂŞIK¹****ÖZ**

Yakın dönem Türk askeri ve siyasi tarihinin en önemli isimlerinden olan İsmet İnönü, Türk siyasetinde birçok olayı yönlendirmiş ya da birçok olayın içinde bulunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk başbakanı olan İnönü, bilhassa Atatürk'ün ardından 1950'ye kadar devletin karar alma mekanizmasında kilit noktada yer almıştır. Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'na girmemesinde, çok partili hayata geçmesinde ve hatta muhalefette olduğu dönemlerde dahi görüşleri, söylemleri dikkate alınmıştır. Bu özelliklere ve uzun denilebilecek bir ömre sahip olan "İkinci Adam"ın vefatı da geniş yankı uyandırmıştır. Hastalığından vefat ettiği güne kadar geçen sürede basın konuya yakından ilgi göstermiştir. Halkın da İsmet İnönü'nün vefatına ilgisi fazla olmuştur.

Bu makalede, İsmet İnönü'nün rahatsızlandığı günden vefatına ve cenaze töreninde yaşananların Türk kamuoyundaki yankıları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İsmet İnönü, Mevhibe İnönü, Prof. Dr. Zafer Paykoç, Pembe Köşk.

İSMET İNÖNÜ'S DEATH AND ITS REPERCUSSIONS**ABSTRACT**

One of the most important names in recent Turkish military and political history, İsmet İnönü directed or was involved in many events in Turkish politics. He was the first prime minister of the Turkish Republic, and especially from the death of Atatürk until 1950, he occupied a key position in the government's decision-making mechanisms. In keeping Turkey out of the Second World War, in the transition to multi-party rule, and even at times when he was in the opposition, his views and what he said were taken notice of. Given his peculiarities and a reasonably long life, the death of the "Number Two" had great repercussions. The press showed great interest throughout his illness until his death, and his death attracted great public attention. This study examines the period from when İsmet İnönü fell ill until his death and the events during his funeral, mainly through the eyes of the press.

Keywords: İsmet İnönü, Mevhibe İnönü, Prof. Dr. Zafer Paykoç, Pink Kiosk.

¹ Dr. mail: suleyman3542@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5818-6245

GİRİŞ

Bazı insanlar yaşamları, topluma etkileriyle zaman içerisinde tarihi bir şahsiyet kimliği kazanırlar. Bu isimler bilhassa siyaset arenasında iseler, bir ülkenin geleceğinin şekillenmesinde önemli bir yere sahip olurlar. Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihinde bu özellikte olan isimler arasında en önde gelenlerden birisi de İsmet İnönü'dür. Yaklaşık elli yıllık siyasi hayatında birçok önemli olayda etkili olmuş ya da tanık olmuştur.

24 Eylül 1884'te İzmir'de dünyaya gelen Mustafa İsmet (İnönü)², bir Osmanlı askeri olarak başladığı meslek hayatında, I. Dünya Savaşı ve ardından Milli Mücadele'de görev almıştır. İleride soyadını alacağı "İnönü" kelimesi, kendisine İnönü savaşlarının adeta bir hatırası olmuştur. İsmet Paşa, Milli Mücadele'nin hemen akabinde, askeri kimliğini bırakarak siyasi bir hüviyete sahip olarak Mudanya Konferansı'na başkanlık yapmıştır.³ Ateşkesi müteakip Lozan Konferansı'nda da Türk heyeti başkanı olarak Türkiye'yi temsil etmiştir. Dış politikada tecrübesi olmamasına karşın, Milli Mücadele'nin kazanılmasında gösterdiği gayretlerin halk tarafından bilinmesi kendisine güven duymasında etkili olmuştur.⁴ Lozan Barış Antlaşması'nı 24 Temmuz 1923'te imzalayarak yurda dönmüştür. 29 Ekim 1923'te yeni devletin rejiminin "Cumhuriyet" olarak belirlenip Mustafa Kemal Paşa'nın cumhurbaşkanı seçilmesiyle kendisi de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk başbakanı olarak görevlendirilmiştir. Kısa bir süre bu görevden ayrılmasının dışında 1937 yılına kadar başbakanlık yapmıştır. Atatürk'ün vefatının ardından da 11 Kasım 1938'de TBMM tarafından cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. 1950'ye kadar da bu makamda kalan İnönü, bu dönemde Türkiye için de çok kritik bir süreç olan II. Dünya Savaşı'nda, dış politikadaki genel "*temkinli*"⁵ tavrını burada da sergilemiştir. Diğer bir deyişle, bu dönemde olayları adeta saati

² Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam I*, Remzi Kitabevi, 14. Baskı, İstanbul, 2011, ss. 17-18.

³ Mevlüt Çelebi, *Başvekil İsmet Paşa'nın İtalya Seyahati ve Yankıları*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2009, s. 13.

⁴ Mehmet Gönlübol ve Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997, s. 44.

⁵ Selim Deringil, *Denge Oyunu II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2009, s. 47.

saatine değerlendirmiştir.⁶ Böylece, Türkiye savaşa fiili olarak girmemeyi başarmıştır.

Savaş döneminin ardından tarafını Batılı demokratik ülkelerden yana seçen İsmet İnönü önderliğindeki Türkiye, 1945 yılında çok partili hayata geçmiştir. Cemil Koçak'a göre İnönü, "geçiş kararını, geçiş zamanını, geçiş sürecini, geçiş biçimini ve geçişte rol alacak siyasal kadroları seçmiş ya da en azından onayından geçirtmiştir."⁷ 1950-1960 yılları arasında ise muhalefette kalan CHP lideri İsmet İnönü, 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra yapılan seçimlerde Adalet Partisi (AP) ile koalisyon kurmuştur. 12 Mart 1971 askeri muhtırasından sonra ise, CHP içinde özellikle Bülent Ecevit ve Kasım Gülek ile karşı karşıya gelen İnönü, seçimli kurultayda Ecevit'e karşı yarışı kaybedince 5 Kasım 1972'de, 49 yıllık partisi CHP'den istifa etmiştir. Yenilgisinde, Ecevit faktöründen ziyade yaşının (88) vermiş olduğu yorgunluk ve yıpranmışlık etkiliydi denilebilir.⁸ 16 Kasım 1972'de ise, eski bir cumhurbaşkanı olarak Senato'daki yerini almıştı.⁹ Ancak, ilerleyen yaş İsmet İnönü'nün siyasetle yoğun mesai içerisinde olmasına müsaade etmemeye başlamıştır.¹⁰

1. İsmet İnönü'nün Kalp Rahatsızlığı Geçirmesi ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

İsmet İnönü'nün esasında doğuştan gelen ya da çocukluğunda geçirdiği bir hastalıktan dolayı kulaklarında başlayan duyma güçlüğüne, giderek karaciğer zafiyeti, şeker hastalığı, safra kesesi iltihabı, kalp rahatsızlığı ve son olarak da görme problemi eklenmişti. Hatta 1972 yılında katarakt ameliyatı olmuştu. Ancak, 1973'ün son günlerinde artık iyice çökmüş, Senato'ya gitmekte dahi zorluk çeker hale gelmişti.¹¹ 17 Aralık 1973 Pazartesi günü uyandığındaysa kendisini iyi hissetmediğini söyleyen İnönü için Pembe Köşke Prof. Dr. Zafer Paykoç çağırılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda ağır bir enfarktüs geçirdiği bildirilen İnönü'nün hastaneye kaldırılmasına eşi

⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam II*, Remzi Kitabevi, 11. Baskı, İstanbul, 2011, s. 158.

⁷ Cemil Koçak, "Siyasal Tarih (1923-1950)", *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayınevi, 8. Baskı, İstanbul, 2005, s. 181.

⁸ Hakkı Uyar, *100 Soruda Cumhuriyet Halk Partisi Tarihçesi (1923-2010)*, Anka-Ha Yayınları, Ankara, 2012, ss. 106-107.

⁹ Metin Heper, *İsmet İnönü Yeni Bir Yorum Denemesi*, (çev.) Sermet Yalçın, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 217.

¹⁰ Uyar, s. 107.

¹¹ Şerafettin Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s. 499.

Mevhibe İnönü karşı çıkmış,¹² doktorlar da bunu kabul etmişlerdir.¹³ Öte yandan, İnönü'nün nefes darlığı ve aşırı yorgunluğu nedeniyle Köşke oksijen çadırı getirilmiştir.¹⁴ Bilinci açık olan İnönü koltukta daha rahat ettiğini söylemesine rağmen, doktorlar tarafından yatağına yatırılmıştır.¹⁵ İlk gün, Türkiye'de bulunan aile fertleri de yanına gelen İsmet İnönü, zaman zaman dalgınlaşmış, sağlık durumunu soranlara "*Bilmiyorum ki, on dakika sonra bambaşka oluyor!*"¹⁶ karşılığını vererek, sağlık durumundaki değişkenliği dile getirmiştir.

Krizden sonra saat 14'e yaklaşırken Prof. Dr. Paykoç'un isteği üzerine kalp hastalıkları uzmanlarından Prof. Dr. Bekir Berkol, Sabahat Kaymakçalan, Cavit Sökmen, Turhan Akyol ve Türkan Gürel konsültasyonda bulunmak üzere Pembe Köşke gelmişlerdir.¹⁷ Akşama doğru nabzının normale döndüğü bildirilen İnönü'nün¹⁸ nabzı 110 ölçülürken, tansiyonu ise 12 çıkmıştır.¹⁹ Prof. Dr. Paykoç ise yaptığı açıklamada, krizin ciddi olduğunu ifade ederek, "*Birkaç gün beklemek lazım. Ama ilk günü atlattı, bugünü atlattığımız olmamız sabaha doğru önemli bir adımdır*"²⁰ demiştir.

Fakat bu açıklamadan bir gün sonra çıkan "İnönü öldü" yönündeki asılsız haberler siyasi kulislere hareketliliğe sebep olmuştur. Saat 17.30 gibi CHP merkezinden, CHP grubuna gelen bir telefonla haber duyurulmuştur. CHP Parti Meclisine durumu aktaran bir müstahdem ise, haberi Genel Sekreter Orhan Eyüpoğlu'na bildirmiştir. Ardından, haberi alan CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ise, gözyaşlarını tutamamış ve yaklaşık bir buçuk yıl önce rekabet ettiği eski genel başkanı için şu sözleri söyleyerek, CHP Parti Meclisi'ni saygı duruşuna davet etmiştir: "*Memleketimize ve partimize büyük emekleri geçmiş olan büyük insan İsmet İnönü'nün ölümü dolayısıyla duyduğumuz derin üzüntüyü belirtmek isterim.*" Bu arada, Parlamento'daki bütün toplantılar sekteye uğramıştır.²¹ Ancak, daha

¹² Turan, s. 502.

¹³ Gülsüm Bilgehan, *Mevhibe-II Çankaya'nın Hanımefendisi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, s. 295.

¹⁴ *Hürriyet*, 18 Aralık 1973, 11.

¹⁵ Bilgehan, s. 295.

¹⁶ Turan, s. 502.

¹⁷ *Milliyet*, 18 Aralık 1973, 11.

¹⁸ *Yeni Asır*, 18 Aralık 1973, 1

¹⁹ *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1973, 1.

²⁰ *Hürriyet*, 18 Aralık 1973, 3.

²¹ *Hürriyet*, 19 Aralık 1973, 1.

sonra haberin aslı bizzat Bülent Ecevit tarafından kamuoyuna duyurulmuştur. Önce telefonla İnönü'nün evini arayıp selefinin hayatta olduğunu öğrenen Ecevit, CHP Genel Sekreteri Orhan Eyüpoğlu ile birlikte Pembe Köşke gitmiş ve geçmiş olsun ziyaretinde bulunduktan sonra tekrar Meclis'e gelerek haberin doğru olmadığını partililere iletmiştir.²² Ecevit yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: *"Şimdi büyük insan, büyük devlet adamı, eski genel başkanımız İnönü'nün evinden geliyorum. Torunları bana, sıhhatinin iyi olduğunu söylediler. Uyuduğu için yanına giremedim. Kendisine uzun ömürler ve sağlık dilerim."*²³

Diğer yandan, CHP içinde ilginç görüntüler de ortaya çıkmıştır. Parti Meclis üyelerinden bazıları asılsız vefat haberini alır almaz Meclis'teki PTT'ye giderek Mevhibe İnönü'ye başsağlığı telgrafları göndermişler ancak, gerçek ortaya çıkınca telgraf metinlerini geri alıp iptal ettirmişlerdir. Fakat CHP Bursa eski milletvekili İbrahim Öktem'in telgrafı İnönü ailesine ulaşmıştır.²⁴

Prof. Dr. Zafer Paykoç ise yaptığı açıklamada, hastanın nabızı ve tansiyonunun normale döndüğünü ve geceyi rahat geçirdiğini,²⁵ kan değerlerinin normal olduğunu²⁶ ve başında sürekli bir doktorun bulunduğunu ifade etmiştir.²⁷ Ayrıca, Kardiyolog Dr. Sibel Göksel de, İnönü'nün şuurunun yerinde olduğunu ama kritik safhayı henüz atlatamadığını belirterek, bu safhanın 10-15 gün sürebileceğini söylemiştir.²⁸ Bu arada, İsmet İnönü de, son siyasi gelişmeler hakkında bilgi istemiş ve hükümetin kurulup kurulmadığını sormuştur.²⁹ Bu da, İsmet İnönü'nün en sıkıntılı anlarında dahi siyasetten kopmadığını ve olayları yakından takip etme arzusunu göstermektedir.

Öte yandan, hastalığın üçüncü gününde olumlu yönde bir seyir izlenirken, Prof. Dr. Cavit Sökmen, İnönü'nün durumunun memnuniyet verici olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

"Paşa'yı üç gün evvel görmüştük. İlk gördüğümüz ana nazaran çok farklı, çok iyi bulduk. Böyle bir hastalıkta üç günde bu derece çabuk iyileşme her zaman görülmez. Paşa'yı aynı hastalığı geçiren

²² *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1973, 1.

²³ *Hürriyet*, 19 Aralık 1973, 11.

²⁴ *Son Havadis*, 19 Aralık 1973, 3.

²⁵ *Akşam*, 19 Aralık 1973, 1.

²⁶ *Milliyet*, 19 Aralık 1973, 11.

²⁷ *Demokrat İzmir*, 19 Aralık 1973, 1.

²⁸ *Demokrat İzmir*, 20 Aralık 1973, 1; *Yeni Asır*, 20 Aralık 1973, 1.

²⁹ *Hürriyet*, 20 Aralık 1973, 9.

başkalarıyla mukayese edersek, daha genç hastalarda bile bu kadar memnuniyet verici sonuca nadir rastlandığını söyleyebiliriz.”³⁰

Prof. Dr. Zafer Paykoç da, büyük bir aksilik olmadığı takdirde İsmet İnönü'nün tehlikeyi atlattığını açıklamıştır.³¹ Bunun yanı sıra Paykoç, hastanın bisküviyle çay içip yoğurt ve püre yediğini, aynı zamanda sakal tıraşı olduğunu beyan etmiştir.³² İsmet İnönü de, kendisine konsültasyon yapan doktorlara, *“Bugün ben de kendimi iyi hissediyorum. Göğsüm ağrımıyor ve ok takılma hissi de artık kayboldu”³³* demiştir. Hatta beşinci günde, Senato'ya gidip gidemeyeceğini dahi doktorlara sormuştur.³⁴ Bir hafta sonra gidebileceği söylenince de, *“İyi, iyi demek hastalığım önemli bir şey değilmiş, ben de uzun zaman yatacağımı ve hastalığımı daha ciddi sanmıştım”³⁵* diyerek, yukarıda ifade edildiği gibi, siyasetin içerisinde olma isteğinin ilerleyen yaşına rağmen hâlâ sürdüğünü göstermiştir.

Bu arada, yurtiçinden geçmiş olsun telgraf ve mektupları da eksik olmamaktaydı. Ankara'nın ünlü simaları da Pembe Köşke ziyaretlerde bulunmaktaydılar.³⁶

Fakat hastalığın beşinci gününde İnönü'nün durumu ciddileşmiştir. Özel doktoru Prof. Dr. Zafer Paykoç, hastasının durumunda bir *“gerileme”* olduğunu ifade ederek, *“Paşa'nın bugünkü durumunda düne nazaran gelişme değil, gerileme olmuştur. Nefes darlığı çekmektedir. Bu sebeple, kesik kesik ve kısa aralıklarla kendisine oksijen verilmektedir. Beslenmesi için de serum takılmıştır”³⁷* açıklamasında bulunmuştur. Ayrıca, kritik sürecin geçirilmesi için bir haftalık dönemi atlatması gerektiğini³⁸ buna karşın, hastasının oksijen ve serum verildikten sonra bir rahatlama hissettiğini söylemiştir.³⁹ Prof. Dr. Cavit Sökmen de, İnönü'nün eski bir bronşitten yakındığını ifade etmiştir.⁴⁰ Bunların yanı sıra, İsmet İnönü'nün ateşinin 37, tansiyonunun 12,5 ve nabzının da 100 olduğu açıklanmıştır.⁴¹

³⁰ *Demokrat İzmir*, 21 Aralık 1973, 1.

³¹ *Akşam*, 21 Aralık 1973, 1.

³² *Son Havadis*, 21 Aralık 1973, 7.

³³ *Hürriyet*, 21 Aralık 1973, 9.

³⁴ *Vatan*, 22 Aralık 1973, 1.

³⁵ *Hürriyet*, 22 Aralık 1973, 9.

³⁶ *Akşam*, 21 Aralık 1973, 7.

³⁷ *Yeni Asır*, 23 Aralık 1973, 1.

³⁸ *Vatan*, 23 Aralık 1973, 1.

³⁹ *Cumhuriyet*, 23 Aralık 1973, 1.

⁴⁰ *Hürriyet*, 23 Aralık 1973, 11.

⁴¹ *Son Havadis*, 23 Aralık 1973, 1.

Sağlık durumunda sürekli değişimler gözlenen İsmet İnönü, hastalığının altıncı gününde bir kez daha toparlanma eğilimleri göstermiştir. Kahvaltısını yaparak güne başlayıp öğlen de köfte, yoğurt ve komposto⁴² tüketmiştir. Akşam yemeğinde ise, elma rendesi, bir tek ızgara köfte almıştır. Paykoç da, endişe edilecek bir durumun olmadığını söylemiştir. Hatta İnönü'nün kendisine, “*Sihhatim iyi, iştahım yok*” dediğini; bunun üzerine “*Birkaç gün içinde düzeleceksiniz Paşam*” karşılığını verdiğini ve İnönü'nün “*Peki*” deyip güldüğünü aktarmıştır.⁴³

Kendini iyi hissettiği anlarda, daha önce de yaptığı gibi siyasi durum hakkında bilgi alan İnönü, en çok da hükümetin kurulup kurulmadığını merak etmekteydi.⁴⁴ Kızı Özden Toker'in, Naim Talu'nun hükümeti kurma görevinde henüz sonuç alamadığını söylemesi üzerine de, “*Ne kurulamaz şeymiş bu!*” diye tepki göstermiştir.⁴⁵ Bir seferinde de kendi kendine, “*O da çok yoruldu. Çok çaba gösterdi ama olmadı gene, demek ki*”⁴⁶ demiştir.

Öte yandan, gece sık sık uyanan İnönü doktoru Paykoç'a, biraz rahatsız olduğu için yakınındakileri de üzdüğünü söylemiştir.⁴⁷ Kendisine verilen ilaçların kalp rahatsızlığı için olduğunu öğrenince de, “*Demek ki kalbimin hasta olduğunu anladınız ki, bana ilaç yutturuyorsunuz*”⁴⁸ demiştir. Bu arada, kahvaltısını ilk kez masada yapmıştır.⁴⁹ Bilincinin açık olduğu bir ara ise, Mevhibe İnönü'ye beraber oynadıkları bezik oyununa göndermede bulunarak, “*Hanımefendi, elimde üç as var. Dördüncüsünü çektiğim zaman oyun bitecek*” deyince, Mevhibe İnönü de bunun üzerine ağlamaya başlamıştır.⁵⁰

2. İsmet İnönü'nün Vefatı ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

17 Aralık'ta geçirdiği rahatsızlıktan sonra dokuz gün boyunca hayatta kalma mücadelesi veren Türkiye Cumhuriyetinin II. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü son nefesini 25 Aralık 1973'te vermiştir.⁵¹ Öğleden sonra ağırlaşan İsmet İnönü'nün son anlarında

⁴² *Cumhuriyet*, 24 Aralık 1973, 1.

⁴³ *Hürriyet*, 24 Aralık 1973, 11.

⁴⁴ *Yeni Asır*, 25 Aralık 1973, 1; *Cumhuriyet*, 25 Aralık 1973, 1.

⁴⁵ *Turan*, s. 503; *Milliyet*, 25 Aralık 1973, 1.

⁴⁶ *Heper*, s. 218.

⁴⁷ *Hürriyet*, 25 Aralık 1973, 1.

⁴⁸ *Vatan*, 25 Aralık 1973, 5.

⁴⁹ *Cumhuriyet*, 25 Aralık 1973, 7.

⁵⁰ *Heper*, s. 218.

⁵¹ *Akşam*, 26 Aralık 1973, 1; *Milliyet*, 26 Aralık 1973, 1; *Cumhuriyet*, 26 Aralık 1973, 1.

yanında kızı Özden ile doktoru ve hemşiresi bulunmaktaydı. Kalp göstergesi aniden düz bir çizgi şeklini almış ve nefes alamaz hale gelmiştir. İlk müdahalenin ardından hayata dönen İnönü'nün yanına aile bireyleri gelmiş ve onların odada bulunduğu sırada da vefat etmiştir.⁵² Son sözleri ise, "Hayrola! Niçin geldiniz? Ne var?"⁵³ olmuştur. Vasiyetinin olup olmadığını soranlara ise, gülmüştür. Mevhibe İnönü ise, eşinin vefatı üzerine fenalık geçirmiştir. Bunun yanı sıra, başucunda Kuran-ı Kerim okumuştur.⁵⁴ Ayrıca zor duyulur bir sesle, "Paşacığım, canım Paşacığım"⁵⁵ demiştir.

Vefat haberinin duyulması üzerine Bakanlar Kurulu da toplanarak ülkede cenaze töreninin bitimine kadar milli yas ilan etmiştir.⁵⁶ Ayrıca, İsmet İnönü'nün naaşının Anıtkabir'e defnedilmesine karar verilmiştir. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk ve bakanlar kurulu üyelerinin imzasının bulunduğu ilgili Başbakanlık Kararnamesinde şu ifadelere yer verilmiştir:

*"Kurtuluş Savaşının Garp Cephesi Komutanı Eski Cumhurbaşkanı ve Cumhuriyet Senatosu Tabii Üyesi İsmet İnönü'nün, 26/12/1973 günü Anıtkabir'de Hükümetçe yaptırılan inceleme sonucunda defnedileceği yer olarak tespit edilmiş bulunan (Zafer ve Barış Kuleleri arasında 25 açıklıklı Kolanad'ın orta boşluğu 13 ve 14 üncü kolonları arası) mahalle gömülmesi, Bakanlar Kurulunca 27/12/1973 tarihinde kararlaştırılmıştır."*⁵⁷

Diğer yandan, bayraklar yarıya indirilirken, eğlence mekânları da kapatılıp radyo ve televizyonda matem yayınları başlamıştır.⁵⁸ Bir bildiri de yayınlayan Başbakanlık, İsmet İnönü'nün tarihi öneminden ve millet nazarında sahip olduğu değerden bahsederek şu ifadeleri kullanmıştır:

"İstiklal Savaşımızın Garp Cephesi Komutanı ve Lozan Kahramanı, Türkiye Cumhuriyetinin Atatürk'ten sonra ikinci devlet başkanı, eski başbakan ve Cumhuriyet Senatosunun tabii üyesi, büyük milletimizin yetiştirdiği müstesna devlet adamı Sayın İsmet İnönü 25 Aralık 1973 saat 16.10'da Ankara'da vefat etmiştir."

Büyük milletimiz savaşta ve savaş sonrası, barışın kazanılmasında olduğu gibi, dünya tarihinin en çetin şartları

⁵² Bilgehan 1998, 297.

⁵³ Turan, s. 503.

⁵⁴ Akşam, 26 Aralık 1973, 1.

⁵⁵ Bilgehan, s. 297.

⁵⁶ Hürriyet, 26 Aralık 1973, 1.

⁵⁷ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 30.18.1.2/309.102.16

⁵⁸ Hürriyet, 26 Aralık 1973, 1.

karşısında da huzur ve güvenliğimizin korunmasında ve devletimizin demokratik yapısının kurulup gelişmesinde değerli hizmetler ifa etmiş olan büyük bir evladını kaybetmiş olmanın derin acısı içindedir.

Milletçe ve devletçe uğradığımız bu büyük kayıp karşısında Cumhuriyet hükümeti, Cumhuriyetimizin 50. yıldönümünü idrak ettiğimiz bir zamanda, milletimizin kurtuluşunda ve devletimizin kuruluş ve gelişmesinde sayısız hizmetleri geçmiş, kahraman asker ve mümtaz devlet adamının arkasından milletçe duyduğumuz bu büyük acıyı derinden paylaşmaktadır.

Bakanlar Kurulu bugün millete ve memlekete yaptığı tarihi hizmetlerle dolu bir hayatın sonunda fani âleme gözlerini yuman bu büyük insanın ölümünden doğan umumi teessürün bir ifadesi olarak cenaze töreninin bitimine kadar bayrakların yarıya çekilmesini kararlaştırmıştır.

Eski cumhurbaşkanı ve Cumhuriyet Senatosu tabii üyesi Sayın İnönü'nün İstiklal Savaşının başlangıcından itibaren savaşta ve barışta en yakın çalışma arkadaşı olarak şerefle yanı başında yer aldığı büyük Atatürk'ün anıt kabrinde defnedilmesine de karar verilmiştir.

Ebediyete geçen bu büyük insan, yakın tarihimizi dolduran kıymetli hizmetlerinin milletçe duyulan şükranı için de milletimizin vefakâr kalbinde gerçek yerini bulacaktır.

Kendisine Tanrı'dan rahmet ve şan ve şeref dolu hatıralarıyla geride bıraktığı büyük milletimize ve ailesine başsağlığı dileyerek manevi huzurunda derin saygı ile eğiliyoruz."⁵⁹

Vefat haberinin ardından muhalefetten olsun, CHP'den olsun pek çok farklı isim ve kesimden açıklamalar gelmiştir. Aile kanadından oğul Ömer İnönü basın mensuplarına şunları söylemiştir:

"Fazla bir şey açıklayacak durumda değiliz. Babamızı tahmin ediyorum 16 civarında kaybettik. Biliyorsunuz bir haftadır rahatsızdı. Doktorlar hiçbir gayreti esirgemediler. İyileşecek diye ümit ediyorduk, öyle görünüyordu fakat tıbbın imkânları yetmedi. Başınız sağ olsun. Ölümü çok ani geldi, dün gece de bir kriz geçirdi. Bu sabah da iyi değildi. Yani son bir iki günü iyi geçirmiyordu."⁶⁰

Devletin zirvesindeki isim, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk yayınladığı mesajında, İnönü'nün büyük asker ve büyük devlet adamı olarak Türk milletinin kaderinde çok önemli ve uzun bir dönem etkili olduğunu; dünya siyasetine kendini kabul ettirdiğini ifade etmiştir. Millet, İsmet İnönü'nün hizmetlerini daima hatırlayacağını da

⁵⁹ Milliyet, 26 Aralık 1973, 11.

⁶⁰ Vatan, 26 Aralık 1973, 1.

belirtmiştir. Başbakan Naim Talu ise verdiği demeçte, ne diyeceğini pek bilemediğini, İnönü'nün Türk devletinin ve Türk siyasetinin en önemli isimlerinden biri olduğunu söylemiştir.⁶¹

İnönü'nün siyaset arenasındaki bir dönem en ciddi rakiplerinden olan 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar da, üzüntü içinde olduğunu belirterek, hastalığını öğrendiğinde acil şifalar için dualar ettiğini ancak, her fani gibi İsmet İnönü'nün de mukadder sondan kaçamadığını söylemiştir.⁶² AP Genel Başkanı ve İsmet İnönü'nün son dönemdeki rakiplerinden Süleyman Demirel ise, derin bir üzüntü içerisinde olduğunu ifade etmiştir.⁶³ Dolayısıyla, İsmet İnönü'nün siyaseten rakibi konumundaki isimler, İnönü'nün vefatından üzüntü duyup tarihî konumunu takdir etmişlerdir. Başbakan Yardımcısı Kemal Satır da, *“Milletçe büyük keder içindeyiz. Sayısız hizmetler yapmış bir insan değil, bir müesseseyi kaybetmiş gibiyiz. Onun için, milletimizin ıstırabına ben de katılıyorum”*⁶⁴ demiştir.

İnönü'den CHP Genel Başkanlığına alıp halefi olan Bülent Ecevit ise açıklamasında, üzüntüsünün sonsuz olduğu ifade ederek, tüm millete başsağlığı dilemiştir.⁶⁵ Ayrıca, İnönü'nün ölmekle yok olmayacak kişilerden olduğunu söylemiştir.⁶⁶ İzmir Belediye Başkanı İhsan Alyanak ise, İnönü'nün doğduğu evin en kısa zamanda müze haline getirileceğini ve bir caddeye de adının verileceğini duyurmuştur.⁶⁷

İnönü ailesine ve Türk devlet erkânına taziye mesajları yurtdışından da gelmiştir. İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth Mevhibe İnönü'ye bir mesaj göndermiştir. Mesajda şu ifadelere yer verilmiştir: *“Eşinizin vefatını büyük bir üzüntüyle öğrendim. Ben ve eşim, size ve ailenize derin taziyelerimizi sunarız.”*⁶⁸ İran Başbakanı Abbas Huveyda ise, Başbakan Naim Talu'ya gönderdiği mesajda, acı vefat haberini derin bir teessürle öğrendiğini bildirmiş ve üzüntülerinin

⁶¹ *Milliyet*, 26 Aralık 1973, 3.

⁶² *Son Havadis*, 26 Aralık 1973, 1.

⁶³ *Son Havadis*, 26 Aralık 1973, 1.

⁶⁴ *Milliyet*, 26 Aralık 1973, 3.

⁶⁵ *Akşam*, 26 Aralık 1973, 1.

⁶⁶ *Yeni Asır*, 26 Aralık 1973, 4.

⁶⁷ *Demokrat İzmir*, 27 Aralık 1973, 1. İzmir'in Konak ilçesinde bulunan ev şu an “İzmir İnönü Evi” olarak ziyaretçilere açıktır. Ayrıca, evin bulunduğu sokağa 2000 yılında “İnönü Sokağı” adı verilmiştir.

⁶⁸ *Yeni Asır*, 27 Aralık 1973, 1.

İnönü ailesine iletilmesini istemiştir. Tunus Başbakanı Hedi Noura da benzer ifadelerin yer aldığı mesajını Başbakan Talu'ya iletmıştır.⁶⁹

Diğer taraftan, vefat dolayısıyla taziye mesajı yayımlayan ve İnönü ailesine telgraf gönderen kuruluşlar da olmuştur. Bu kuruluşlar şunlardır: Danıştay, Yargıtay, Basın Kuruluşları ve Parlamento Muhabirleri Derneği, DİSK, Türk-İş, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Ankara ve İstanbul baroları, Türk Eczacılar Birliği Merkezi Konseyi, Türk Veteriner Hekimleri Birliği Merkez Konseyi, Dış Hekimleri Cemiyeti, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Sayıştay Genel Kurulu, Türkiye Odalar ve Barolar Birliği ile diğer çeşitli kuruluşlar.⁷⁰

İkinci Adam'ın ebediyete intikali gazetelerin de bir numaralı konusu olmuştur. Birçok gazete üzüntülerini belirten manşetler atmışlardır. Örneğin, Milliyet: Kaybettik⁷¹; Akşam: Bir Tarih Söndü⁷²; Vatan: İnönü'yü Kaybettik⁷³; Demokrat İzmir: Yaşayan Tarihimiz Sonsuzluğa Ulaştı. İnönü'yü Kaybettik.⁷⁴ Kimi gazeteler de İsmet İnönü'nün siyasi ve askeri hayatını okuyucuları ile paylaşmıştır.⁷⁵

Bu arada, Bakanlar Kurulu'nun Anıtkabir'e defin kararı almasına karşın, İnönü'nün damadı Metin Toker ve oğlu Erdal İnönü, İsmet İnönü'nün sağlığında sık sık doğduğu şehir olan İzmir'e gömülmek istediğini söylediğini aktarmışlardır.⁷⁶ Mevhibe İnönü de, Anıtkabir'e karşı çıkarak, "*Ben bütün bir evlilik hayatı boyunca Paşam'dan ayrılmadım. Ölümde de ayrılmam. Asri Mezarlıkta aynı yere gömüleceğiz*"⁷⁷ demiştir. Fakat defin yeri konusunda karar verilmiş ve İsmet İnönü'nün, Anıtkabir'de Atatürk'ün yattığı yerin tam karşısındaki "Kolanat" isimli bölüme defnedileceği bildirilmiştir. Yer tespiti için önce Cumhurbaşkanlığından iki yetkili daha sonra da, yukarıda da belirtildiği gibi, Başbakan Yardımcısı Kemal Satır incelemelerde bulunmuş ve Kolanat'ta karar kılınmıştır.⁷⁸

AP Grubunda ise, Anıtkabir meselesi tartışılmıştır. Ankara Milletvekili İsmail Köylüoğlu, Atatürk'ten sonra başka bir ismin buraya gömülmesine yasaların izin verip vermediğini sormuş, Devlet

⁶⁹ Vatan, 28 Aralık 1973, 1.

⁷⁰ Cumhuriyet, 27 Aralık 1973, 7.

⁷¹ Milliyet, 26 Aralık 1973, 1.

⁷² Akşam, 26 Aralık 1973, 1.

⁷³ Vatan, 26 Aralık 1973, 1.

⁷⁴ Demokrat İzmir, 26 Aralık 1973, 1.

⁷⁵ Hürriyet, 26 Aralık 1973, 1; Yeni Asır, 26 Aralık 1973, s. 5.

⁷⁶ Yeni Asır, 26 Aralık 1973, 1.

⁷⁷ Hürriyet, 26 Aralık 1973, 3.

⁷⁸ Milliyet, 27 Aralık 1973, 1.

Bakan İsmail Hakkı Tekinel de, herhangi bir mahsur olmadığını söylemiştir. Daha sonra söz alan Süleyman Demirel de, devlet başkanlığı yapmış kişilerin vefatının ardından nereye defnedilecekleri hususunun her seferinde bir tartışmaya yol açmaması için kat'i bir karara bağlanması gerektiğini dile getirmiştir.⁷⁹

27 Aralık'ta ise, Diyanet İşleri Başkanı Lütfi Doğan beraberinde imamlarla gelerek naaşı Pembe Köşk'ün üst katındaki banyoya alıp gerekli dini işlemleri yapmışlardır.⁸⁰ Bunun ardından, Mevhibe İnönü, eşinin vefatından sonra alınan kefenin kullanılmasına izin vermeyerek kendi sandığından çıkardığı "Hasa" denilen kefeni görevlilere iletmıştır. Ayrıca, yine sandıktan çıkardığı üzeri simli "La ilahe illallah Muhammeden Resulullah" yazılı bir buçuk karış eninde yeşil satenin İsmet İnönü'nün göğsüne örtülmesini istemiştir. Bu isteğin yerine getirilmesinin ardından naaş sandukaya konmuştur.⁸¹ Ardından naaş konvoy halinde Pembe Köşk'ten Meclis'e getirilmiştir.⁸² Özel bir katafalka konan naaş önce İnönü ailesi, sonra da Cumhurbaşkanlığı adına Genel Sekreter Fuat Bayramoğlu ve Başyaveri, Cumhuriyet Senatosu Bakanı, Millet Meclisi Başkanı, Başbakan, Bakanlar Kurulu üyeleri, Anayasa Mahkemesi Başkanı, Genelkurmay Başkanı ve milletvekilleri tarafından selamlanmıştır.⁸³

Bu arada, ülke genelindeki matem ortamının bir tezahürü olarak Milli Eğitim Bakanlığı Cuma günü bütün okullarda bir anma töreni düzenlenmesini istemiştir. Ayrıca, birçok üniversite de eğitime ara verdiklerini açıklamışlardır.⁸⁴ Bunların yanı sıra, Yerli Film Prodüktörleri Cemiyeti ve Film Prodüktörleri Cemiyeti yönetim kurulları aldıkları ortak karar gereğince, cenaze töreninin yapılacağı Cuma günü sinemaların kapatılacağını açıklamışlardır.⁸⁵ CHP Manisa örgütü ise aldığı kararla, İnönü'nün sağlığında meydana gelen kırılganlıkları bitirme yönünde adım atmıştır. İsmet İnönü'nün CHP'den istifasının ardından binadan indirilen resim ve tabloları yeniden duvarlara asılmıştır.⁸⁶

⁷⁹ *Yeni Asır*, 28 Aralık 1973, 6.

⁸⁰ Bilgehan, s. 299.

⁸¹ *Hürriyet*, 29 Aralık 1973, 6.

⁸² Bilgehan, s. 299.

⁸³ *Son Havadis*, 28 Aralık 1973, 1.

⁸⁴ *Yeni Asır*, 27 Aralık 1973, 1; *Cumhuriyet*, 27 Aralık 1973, 7.

⁸⁵ *Son Havadis*, 27 Aralık 1973, 3.

⁸⁶ *Yeni Asır*, 28 Aralık 1973, 1.

Diğer yandan, Prof. Dr. Zafer Paykoç, İsmet İnönü'nün ölüm raporunu açıklamıştır. Raporda şöyle denmiştir:

*“Sayın İsmet İnönü, 17 Aralık 1973 Pazartesi günü saat 9’da geçirdiği enteroseptal miyokard enfarktüsü ve akua sol kalp yetmezliği sonucu olarak ve uygulanan bütün tedavilere rağmen 25 Aralık 1973 Salı günü saat 16.10’da ani kalp durması ile vefat etmiştir.”*⁸⁷

Bütün bu hareketliliğin ardından artık İsmet İnönü’ye son görevin yapılacağı gün gelmiştir. TBMM önündeki katafalktan saat 9’da alınan naaş bir top arabasına konup yaklaşık bir buçuk saat süren törenin ardından⁸⁸ Meclis’ten 10.30’da iki bandonun çalmasıyla Anıtkabir’e doğru yol alınmaya başlamıştır.⁸⁹ Ardından cenaze namazının kılınacağı Maltepe Camii’ne gidilmiştir.⁹⁰ Namaza Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan, Ferruh Bozbeyli, İsmet Sezgin gibi önde gelen siyaset adamları katılmışlardır. Namazı, Diyanet İşleri Başkanı Lütfi Doğan kıldırmıştır.⁹¹ Doğan, cenaze başında yaptığı konuşmada, İsmet İnönü’den övgüyle bahsederek şunları söylemiştir:

*“Şu anda musalla taşında bulunan kişi, hayatını amelle dolduran bir yüce kişidir. Bu ses tarihin ötesinden gelen bir büyük insanın sesi, şan ve şereflerin sesidir. İstiklal Harbi’nden, Çanakkale’den gelen sestir. Ya Rabbim, bu büyük merhuma kendi katında rahmet ver.”*⁹²

Namazın ardından kortej Anıtkabir’e doğru yola çıkmıştır. İnönü’yü taşıyan top arabasının arkasından İnönü ailesi, Cumhurbaşkanı, eski ve mevcut TBMM Başkanları, Başbakan, CHP Genel Başkanı, Anayasa Mahkemesi Başkanı gibi birçok isim gitmiştir. Kabrin önüne gelindiğindeyse, amiral ve generaller, Harp Okulu öğrencileri naaşı arabadan indirerek ebedi istirahatgâhına defnetmişlerdir. Daha sonra iki dakikalık saygı duruşunda bulunmuş ve tören sona ermiştir.⁹³ Kabre yaklaşan Mevhibe İnönü ise eşine son kez seslenerek, *“Paşam, biz beraberken ne kadar güzeldik”*⁹⁴ demiştir.

⁸⁷ *Yeni Asır*, 29 Aralık 1973, 5.

⁸⁸ *Yeni Asır*, 29 Aralık 1973, 1.

⁸⁹ *Cumhuriyet*, 29 Aralık 1973, 1.

⁹⁰ Bilgehan, s. 300.

⁹¹ *Cumhuriyet*, 29 Aralık 1973, 9.

⁹² *Milliyet*, 29 Aralık 1973, 7.

⁹³ *Vatan*, 29 Aralık 1973, 5.

⁹⁴ Bilgehan, s. 300.

Cenaze töreninden bir gün sonra İsmet İnönü'nün çocukları Özden Toker, Erdal İnönü ve Ömer İnönü, Başbakan Naim Talu'yu ziyaret ederek, bu süreçte kendisinin ve hükümetinin göstermiş olduğu yakın ilgiden dolayı teşekkür etmişlerdir.⁹⁵ Ayrıca, Pembe Köşk'te Diyanet İşleri Başkanı Lütfi Doğan ile birlikte 14 hoca İsmet İnönü için hatim indirmişlerdir.⁹⁶

SONUÇ

Toplumda yer etmiş kişilerin yaşamları kadar vefatları da ilgi görür. Bunun bir örneği de, yakın dönem Türk siyasi tarihinde önemli bir yere sahip olan İsmet İnönü'nün geçirdiği rahatsızlık ve ardından vefatında görülmüştür. Devlet erkânı, kamuoyu ve Türk basını 10 günlük bir sürede II. Cumhurbaşkanı'nın yaşam mücadelesi ve vefatıyla birlikte yaşananları yakından takip etmiştir. Bu süreçte yaşananlar geniş bir biçimde kamuoyu ile paylaşılmıştır. Cumhuriyet'in "kurucu babalarından" olan İsmet İnönü'ye karşı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurumları ile birlikte bu hadiseye yakından ilgi göstermesi, Türk devlet geleneğinin de bir tezahürü olmuştur. Ayrıca, bu vefat toplum nezdinde de yankı bulmuştur. Bu da, dönemin basınının ve kamuoyunun o günkü hislerinin ortaya konması açısından dikkate değerdir. Netice itibarıyla, İsmet İnönü'nün vefatı, Türk siyasi hayatındaki ağırlığı ile doğru orantılı bir şekilde kamuoyunda yankı bulmuştur denilebilir.

KAYNAKLAR

Arşiv

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi:

Belge Tarihi: 27.12.1973-00.00.0000.

Kitaplar

Aydemir, Şevket Süreyya (2011), *İkinci Adam I*, 14. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Aydemir, Şevket Süreyya (2011), *İkinci Adam II*, 11. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara

Bilgehan, Gülsüm (1998), *Mevhibe-II Çankaya'nın Hanımefendisi*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Çelebi, Mevlüt (2009), Başvekil İsmet Paşa'nın İtalya Seyahati ve Yankıları, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.

Deringil, Selim (2009), *Denge Oyunu, II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, 4. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

⁹⁵ *Cumhuriyet*, 30 Aralık 1973, 1.

⁹⁶ *Milliyet*, 30 Aralık 1973, 6.

Gönlübol, Mehmet-Sar, Cem (1997), *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Heper, Metin (1999), *İsmet İnönü Yeni Bir Yorum Denemesi*, (çev.) Sermet Yalçın, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Koçak, Cemil (2005), "Siyasal Tarih (1923-1950)", *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, 8. Baskı, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul.

Turan, Şerafettin (2000), *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Uyar, Hakkı (2012), *100 Soruda Cumhuriyet Halk Partisi Tarihçesi (1923-2010)*, AnkaHa Yayınları, Ankara.

Sürelî Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Demokrat İzmir

Hürriyet

Milliyet

Son Havadis

Vatan

Yeni Asır

EKLER

RESİM 1: Hürriyet, 26 Aralık 1973

RESİM 2: Cumhuriyet, 28 Aralık 1973

RESİM 3: Akşam, 29 Aralık 1973

